

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัด

สมุทรสงคราม

THE PARTICIPATION OF SANGHA FOR MANGROVE FOREST PRESERVATION IN SAMUT SONGKHRAM PROVINCE

พระเอกลักษณ์ อชิต (นททอง)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพทั่วไปของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม (2) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม จากพระสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 122 รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ลักษณะของแบบสอบถามมีทั้งคำถามปลายเปิดและปลายปิด และแบบสัมภาษณ์ (Interview) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 7 รูป/คน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า :

1. สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20 ปี จำนวน 33 รูป คิดเป็นร้อยละ 27 มีพรรษาน้อยกว่า 5 พรรษา พบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 56.6 มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.4 มีวุฒิทางธรรมเป็นไม่มีนักธรรม คิดเป็นร้อยละ 59.8 และมีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมไม่มีปริญญาธรรมมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 92.6 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.15

2. ปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนาของพระสงฆ์ ต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม (1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่าพระสงฆ์ได้รับข้อมูลข่าวสารในการประชุมต่างๆ ในการอนุรักษ์น้อยเกินไป ทำให้ขาดการปรึกษาแนวทางการแก้ไข และมีความรู้ด้านกฎหมายน้อยในเรื่องการกระทำความผิดของกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามาบุกรุกทำลายระบบนิเวศป่าชายเลน และประชาชนกับพระสงฆ์มีความห่างเหินกันมากขึ้นในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลนและพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถได้รับโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นให้ความรู้และตระหนักในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อย (2) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ พบว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมในอนุรักษ์ปลูกป่าชายเลนได้น้อยเพราะคิดว่าเป็นเรื่องของหน่วยงานราชการและการอนุรักษ์ปลูกป่าชายเลนของประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ส่วนมากจัดกิจกรรมปลูกป่ากันแบบเป็นกลุ่มและคณะ และวัดเล็กๆ ขาดปัจจัยสนับสนุนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน (3) ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ พบว่า พระสงฆ์ขาดต้นแบบในการอนุรักษ์ ให้ความสนใจน้อยในการสำรวจพื้นที่อนุรักษ์ (4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า ประชาชนในพื้นที่จัดเวลาในการทำกิจกรรมปลูกป่าไม่ตรงกันซึ่งจะตรงกับกิจของพระสงฆ์และมีการเชิญพระสงฆ์เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการตรวจสอบสภาพพื้นที่ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อยทำให้ขาดความร่วมมือในการดูแลสิ่งแวดล้อมบริเวณรอบๆ พื้นที่วัด ส่วนข้อเสนอแนะ (1) ควรจัดกิจกรรมให้พระสงฆ์และประชาชนได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคี ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้โอกาสพระสงฆ์ผู้มีความรู้ ความสามารถได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในการอนุรักษ์ (2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยเหลือเรื่องงบประมาณ (3) จัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องกฎหมายให้กับพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์ (4) ควรสร้างแบบอย่างที่ดีในคณะสงฆ์และพัฒนาให้เป็นแบบอย่างที่ดี

ABSTRACT

The objectives of this research were : (1) to study the general state of participation of Sangha for mangrove forest preservation in Samutsongkhram province, (2) to study the problems, obstacles and guidelines for participation of Sangha for mangrove forest preservation in Samutsongkhram province. This research was the mixed method research through quantitative research from the field of 122 monks in Samutsonkhram province by using the questionnaires as opened and closed question and interview from 7 key informants that focused on participation of Sangha for mangrove forest preservation in Samutsongkhram province. The researcher collected the data by frequency, percentage, mean and data analysis and interview.

The findings of this research as following :

1. The general state of questionnaire correspondents for mangrove forest preservation in Samutsongkhram province and found that the monks who answered the questionnaires mostly the age is 20 years for 33 monks or 27 percent and below five ordination years was the highest as 56.6 percent, had the education in the primary school level as the most or 43.3 percent, For Dhamma Education that found that no Dhamma education qualification for 59.8 percent and had no the Pali education qualification as the highest level for 92.6 percent, when considered in each aspect found When considered in each side found that the making decision participation, practice participation, co-mutual benefit participation, evaluation participation were also the low level in all aspects.

2. The problem, obstacles and guidelines for the participation of Sangha for mangrove forest preservation in Samutsongkhram province, 1). the participation of decision making, found that the monks got little information for the meeting to preservation that made the people lack of advising for solution and had the limit of law knowledge for the illegal action of interest group to destroy the mangrove forest preservation and educated monks had the small chance to participation for mangrove forest preservation. 2) The participation of practice, found that monks had the small chance for participation to cultivate the mangrove forest preservation because the thought of government sector and mangrove forest preservation of the people and other sectors and mostly activities of forest cultivation as a group, and small temples lack of necessary factors for mangrove forest preservation. For suggestion should have related organizations support the budget and should have many organizations to help each other. 3) The mutual interest preservation, found the monks lacked of sampled model for preservation. 4)The participation of evaluation, found that the people in the area had the activity to cultivate the forest that no matching the proper time of the monks and had the monks' invitation for the meeting about the area examination to mangrove forest preservation that lacked of participation for environmental protection near the monastery area. For suggestion, 1) should set up the activity to the monks and people to participate for harmony creation and should support the educated monks to be the leader for morality promotion and ethics for preservation. 2) The

involved and relative units should support about the budget. 3) To train for offering the knowledge about the law to the monks and the people in the preservative area. 4) Should create the good role model in Sangha organization and to be good sample.

1) บทนำ

ประเทศไทยได้ฉายาว่า “เมืองเวนิสตะวันออก” เพราะสภาพภูมิประเทศเต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยในอดีตนิยมใช้เรือในการคมนาคมและขนส่ง อาชีพหลักของประชากรจะเน้นอาชีพเกษตรเป็นหลักสภาพของสองฝั่งแม่น้ำลำคลองทุกแห่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ป่าน้อย่างหนาแน่น พันธุ์ไม้ที่ขึ้นเป็นป่าชายน้ำส่วนใหญ่เป็นพันธุ์เดียวกับที่ขึ้นในป่าชายเลน เนื่องจากในอดีตหลายร้อยปีมาแล้ว พื้นที่ดินเหล่านี้เคยเป็นชายทะเลมาก่อนนั่นเอง นอกจากนี้ยังกำหนดลักษณะชื่อเรียกลำน้ำจากความกว้างมากไปหาน้อยว่า แม่น้ำ ลำคลอง ลำกระโดง แพรก และลำราง (วีระ เทพกรณ์, 2553) ในปัจจุบันป่าชายเลนมีความสำคัญต่อประชาชนและประเทศมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีคุณค่ามหาศาลทั้งในด้านป่าไม้ ประมง สัตว์ สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจซึ่งในอดีตมีความสมบูรณ์มาก แต่ในปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนสภาพไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ จนทำให้ป่าชายเลนลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งป่าชายเลนนั้นเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติช่วยการปรับระบบนิเวศเป็นแหล่งดักตะกอนสารปฏิจุลและมลพิษต่างๆ และช่วยลดความรุนแรงของลมพายุจนทำให้ไม่ให้เกิดอันตรายแก่ระบบนิเวศตามชายฝั่ง โดยรากของต้นไม้ป่าชายเลนนั้นสามารถช่วยซับตะกอนที่แขวนลอยมากับน้ำทับถมเกิดเป็นหาดเลนงอกใหม่ อันเหมาะแก่การเกิดของพันธุ์ไม้และสิ่งมีชีวิต

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูล และเพื่อความสุขแก่มหาชนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ประกายความคิดที่เกิดขึ้นภายในพระทัยของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตกาล จนถึงเป็นเจ้าของสิทธิ์ตถะเกิดจากพื้นฐานเดียวคือปรารถนาความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์มีความประสงค์จะช่วยให้พระองค์หลุดพ้นจากสังสารทุกข์ แล้วจะช่วยเหลือคนอื่นให้หลุดพ้นจากสังสารทุกข์ตามไป ความคิดนี้ดำรงอยู่ในพระทัยผ่านภพชาติมาเป็นเอนกจนในที่สุดก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ภารกิจของพระองค์ต่อชาวโลกในการประดิษฐานพระพุทธศาสนานั้นสอดรับกับอุดมการณ์ข้างต้น ดังที่ทรงแสดงการบังเกิดของเอกบุคคคลไฉน อังคุตตรนิกาย เอกนิบาตความว่า “เอกบุคคคล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เอกบุคคคลนั้นคือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” (อง.เอกก. (ไทย) 20/309/40)

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษสิ่งแวดล้อม มีหลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่ย้ำในเรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และนอกจากพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแล้วสิ่งที่สำคัญคือความรู้สึกที่ติงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความติงามอย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ความกตัญญูนี้

ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีทั้งต่อพืชต่อสัตว์ทั้งหลายด้วย ดังมีพระบาลีพุทธศาสนาสุภาษิตบทหนึ่งที่ย้ำ และสอนให้ผู้คนรู้จักบุญคุณแม่แต่คุณประโยชน์ของพืชมีใจความแปลความเป็นภาษาไทยว่า “บุคคลนั่งหรือนอนในร่มเงาของตนไม่ใด ไม่พึงหักก้านกิ่งใบของตนไม้นั้นผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนทราม” เป็นคติที่แสดงความรู้สึที่ดีต่อกันให้ระลึกเสมอว่า ต้นไม้นี้เราได้อาศัยร่มเงาเป็นประโยชน์มีค่ามีร่มเงาที่คนอื่นจะได้อาศัยต่อไปและคนในสมัยก่อนให้พระสอนด้านศีลธรรมจรรยาและวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นักเรียนสมัยนั้นจึงมีคุณภาพเพราะเขาได้รับการปลูกฝังศีลธรรม ทำให้ศีลธรรมซึมซับเข้าสู่สายเลือด จึงทำให้เป็นบุคคลที่มีจิตใจดีงาม (สมชาย เทพแสง, 2544)

นอกจากความรู้สึที่ดีที่เห็นคุณค่าของกันและกัน หรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว พระพุทธศาสนายังสอนให้มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตาจิต ความเมตตาตัวเองถือเป็นความรู้สึที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาโดยการมองทุกสิ่งทุกอย่างว่าเป็นสรรพสัตว์ผู้อยู่ร่วมโลก และต้องมีความเข้าใจหลักความเป็นจริงทางธรรมชาติตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งถือเป็นสภาวะธรรมของธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องในการพัฒนาตนเอง

ป่า วัด และพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งวัดแรกในพุทธศาสนาคือวัดเวฬุวนาราม (มาจากคำว่า เวฬุ แปลว่า ไม้ไผ่ + วน แปลว่า ป่า + อาราม แปลว่า สถานที่รื่นรมย์) มีพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธถวายแก่พระพุทธเจ้า นอกจากนั้นมีวัดป่าเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น เขตวนาราม บุพพาราม นิโครธาราม และอัมพวนาราม ซึ่งเป็นเหตุบอกให้พวกเราทราบว่ ป่ากับพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกัน วัดในพุทธศาสนาล้วนมีความสัมพันธ์กับป่าหรือต้นไม้อย่างมาก วัดส่วนใหญ่ไม่ว่าจะอยู่ในชุมชนหรือชนบทห่างไกลจะมีต้นไม้ใหญ่ๆ มีความร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการถือธุดงค์ที่มุ่งให้พระภิกษุสงฆ์อยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ในการประพฤติปฏิบัติธรรมชำระกิเลสภายในใจ ดังนั้น พระสงฆ์กับป่าไม้จึงถือเป็นสิ่งคู่กัน ไม่สามารถแยกจากกันได้ตามคติความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา

ป่าชายเลนของประเทศไทยในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์และมีปริมาณเนื้อที่มากมาย แต่กลับมีเนื้อที่ลดลงอย่างรวดเร็วในช่วง 3-4 ศตวรรษที่ผ่านมา สาเหตุของการลดลงเนื่องจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทำนาเกลือ ทำการเกษตร ทำเหมืองแร่ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ และรวมทั้งการให้สัมปทานทำถ่านของรัฐในอดีตด้วย ปัจจุบันป่าชายเลนของประเทศจำนวนมากจะพบบริเวณ 6 จังหวัด ตามแนวชายฝั่งทะเลอันดามัน และถือว่าเป็นแหล่งที่มีป่าชายเลนที่มีพื้นที่มากที่สุดของประเทศไทย เพราะป่าชายเลนในภาคกลางและภาคตะวันออก มีการกระจุกกระจายเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อยและมีเหลือในปริมาณที่ไม่มากนัก ในสภาวะปัจจุบันปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรการขยายพื้นที่ทำกินและใช้พื้นที่ป่าชายเลนสำหรับการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ และการเข้าครอบครองในรูปแบบต่างๆ ถือว่ายังเป็นปัจจัยหลักในการทำลายป่าชายเลน

เนื่องจากปัจจุบันนี้ทรัพยากรป่าชายเลนของประเทศไทย ได้ถูกบุกรุกและเข้าครอบครองทำประโยชน์อย่างมากมายโดยบางรายมีการอ้างเอกสารสิทธิในที่ดินเป็นข้อต่อสู้กับทาง

ราชการ จากปัญหาการบุกรุกป่าจับจองเพื่อการเกษตร การลักลอบตัดต้นไม้ การจับสัตว์น้ำและปล่อยน้ำเสีย ในเขตพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้ป่าชายเลนได้รับผลกระทบเสื่อมโทรมตามลำดับ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหาความรู้การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นแหล่งที่ควรศึกษาและยังไม่เคยมีใครที่จะศึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นนำไปใช้ประกอบการวางแผนกำหนดนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในอนาคตต่อไป

2) วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม

1.2.2 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม

3) ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิด (Cohen and uphop) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefit) 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

3.2 ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variables) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาปริญญาธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิด (Cohen and upHoff) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) (2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) (3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefit) (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

3.3 ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.4.4 ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีจำนวน 122 รูป (สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมือง, 2559) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 7 รูป/คน

3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม

4) วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Methoded Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึกรายบุคคล (In-Depth interview)

4.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในพื้นที่ติดป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 122 รูป จากสำนักงานเจ้าคณะคณะจังหวัดสมุทรสงคราม สํารวจเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2559 และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 7 รูป/คน ได้แก่

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

4.4 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
- 2) ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม จากการตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรสงคราม ใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะวิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technic)

5) ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยสรุปผลวิจัยดังนี้

5.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20 ปี จำนวน 33 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.0 มีพรรษาน้อยกว่า 5 พรรษา คิดเป็นร้อยละ 56.6 มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับประถมศึกษามากที่สุด จำนวน 53 รูป คิดเป็นร้อยละ 43.4 มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมระดับไม่มีนักรธรรม จำนวน 73 รูป คิดเป็นร้อยละ 59.8 และมีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมระดับไม่มีเปรียญธรรมมากที่สุด จำนวน 113 รูป คิดเป็นร้อยละ 92.6

5.2 การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม

พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.15 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม อยู่ในระดับน้อยทุกด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ว่า

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.16 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.27 ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมแนะนำเสนอปัญหา เพื่อรักษาสภาพป่าชายเลนมี ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.07 ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการบุกรุกป่าชายเลน

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.18 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.31 ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในการปลูกป่าชายเลนเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.02 ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในการสนับสนุน งบประมาณ แรงงาน วัสดุเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

3. ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.15 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.20 ได้แก่ ท่านมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนในท้องถิ่นในการ ทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.09 ได้แก่ ท่านได้รับผลประโยชน์ในการเสนอแก้ไขปัญหาป่าชายเลน

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.10 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.16 ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในการศึกษาผลกระทบจากโครงการของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ป่าชายเลน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.01 ได้แก่ ท่านนำพระสงฆ์ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐตรวจสอบป่าชายเลน

6) การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ กล่าวถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงครามโดยมีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายผลดังนี้

6.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงครามพบว่า พระสงฆ์ได้รับข้อมูลข่าวสารในการประชุมต่างๆ ในการอนุรักษ์น้อยเกินไป ทำให้ขาดการปรึกษาแนวทางการแก้ไขจากปัญหานี้ สอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยของ ธวัช สิทธิกิจโยธินที่ (สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมือง, 2559) ได้ทำการศึกษาวิจัยปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อ “การมีส่วนร่วมอนุรักษ์การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนของประชาชน ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม” โดยพบว่า ปัญหาที่สำคัญมี 3 ปัจจัย ได้แก่ ปัญหาด้านภาระในการประกอบอาชีพ ปัญหาด้านสุขภาพปัญหาด้านการมีภาระครอบครัวมากจึงไม่มีเวลาเข้าร่วม และปัญหาด้านการขาดการประชาสัมพันธ์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการดำเนินการดังกล่าว เป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่จะสนับสนุนงบประมาณเพื่อการบริหารจัดการและคิดว่าไม่ได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมอีกทั้งประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการอนุรักษ์และไม่มีอำนาจเด็ดขาดในการลงโทษผู้กระทำผิด

6.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการพบว่า วัดเล็กๆ ขาดปัจจัยสนับสนุนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน สอดคล้องจากการศึกษาวิจัยของ พระอวยชัย อินทร์เมือง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในเขต

อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัด มี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในวัดและปัจจัยภายนอกวัด ปัจจัยภายในวัดได้แก่ด้านสภาพทางกายภาพ พบว่า วัดในเขตอำเภอบรบือทั้ง 5 วัดมีสภาพพื้นที่เหมาะสม คือ อยู่ติดกับชุมชนเป็นพื้นที่ราบไม่ เป็นอุปสรรค ในการก่อสร้าง ขนาดพื้นที่มีความเพียงพอต่อการจัดกิจกรรมภายในวัด มีอาคาร เสนาสนะไว้จัดกิจกรรมอย่างเพียงพอ สภาพป่าไม้ที่ร่มรื่น มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบทุกวัด การ คมนาคมสะดวก มีถนนลาดยางและคอนกรีต ระยะเวลาเดินทางจากชุมชนถึงวัดไม่นานนัก ปัจจัย ภายนอกวัด ได้แก่ ด้านกิจกรรมบริการชุมชนมีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาว อีสาน กิจกรรมวันสำคัญทางราชการและวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมบรรพชาและอุปสมบทหมู่ ภาคฤดูร้อน กิจกรรมรักษาโรคป้องกันยาเสพติด การศึกษา และกิจกรรมสงเคราะห์ชุมชน (พระอวย ชัย อินศรีเมือง,2542)

6.3 ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์พบว่า พระสงฆ์ขาดต้นแบบในการอนุรักษ์ ซึ่ง สอดคล้องกับ มีการศึกษาของ พระมหากฤษฏา นันทเพชร (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความ คิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม” จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทพระสงฆ์ส่วน ใหญ่รับรู้ปัญหาสังคมด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นและมีความเห็นว่าปัญหาสังคมที่ทุกฝ่ายควรเร่งแก้ไข ได้แก่ ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาความยากจนและปัญหาการว่างงาน และยังเห็นว่าพระสงฆ์ควรมี ส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมด้านต่างๆ เช่น ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาศีลปวัณธรรม เสื่อมสลาย ปัญหาสิ่งแวลด้อม ปัญหาสิ่งเสพติด และยังพบว่า บทบาทพระสงฆ์ในอนาคตซึ่ง นอกเหนือจากการเผยแผ่ศาสนาธรรมแล้ว พระสงฆ์ควรมีบทบาทในด้านการให้การศึกษา และพัฒนา จิตวิญญาณ เมื่อพิจารณาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมโดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไป นาน้อย ได้ดังนี้ คือ บทบาทด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ บทบาทด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ ศีลปวัณธรรมและสิ่งแวลด้อม และบทบาทด้านการให้การศึกษาบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์และ สาธารณสงเคราะห์

6.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลพบว่า มีการเชิญพระสงฆ์เข้าร่วมประชุม เกี่ยวกับการตรวจสอบสภาพพื้นที่ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ มาณี ไชยธีรานวัฒน์ศิริ และคณะ (2541) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ให้ ข้อเสนอแนะว่า ในยุคโลกาภิวัตน์พระสงฆ์ควรที่จะเพิ่มบทบาทในการร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม พระสงฆ์จึงควรติดตามข่าวสารความรู้ที่สื่อมวลชนเพื่อประยุกต์ใช้สอนธรรมะ พระสงฆ์ควรมี บทบาทเป็นผู้ประสานในกิจกรรมการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวลด้อม สอดคล้องกับ สุขชี คำนวนศิลป์ (2550) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวลด้อม อุทยานแห่งชาติได้ร่มเย็น อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี” โดยศึกษาระดับการมี ส่วนร่วม ของประชาชนในการ อนุรักษ์สิ่งแวลด้อม เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวลด้อม ของอุทยานแห่งชาติได้ร่มเย็น จำแนกตาม ระดับการศึกษา ภูมิลำเนาระยะเวลาที่อาศัย อยู่ในชุมชน ประเภทกิจการการเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชน แหล่งข้อมูลข่าวสาร จำนวนครั้งที่ได้รับ ข่าวสาร และ

รวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมส่งผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกรายการส่วนระดับการมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพบว่าการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ตามระดับการศึกษาแหล่งข้อมูลข่าวสาร และจำนวนครั้งที่ได้รับข่าวสาร สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุทยานแห่งชาติได้เริ่มเฝ้าด้านภูมิสำเนาระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ประเภทกิจการการเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชนไม่แตกต่างกัน ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติคือขาดบุคลากรในการนำเสนอผลการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขาดการเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานอื่น เจ้าหน้าที่ขาดปัจจัยหลายๆ ด้าน และการประชาสัมพันธ์ไม่ดีเท่าที่ควร สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติได้เริ่มเฝ้า คือ ควรส่งเสริมให้เยาวชนมีจิตสำนึกและรู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทำให้อุทยานฯ สดชื่น สะอาด น่าอยู่อย่างยั่งยืนและประชาชนรู้จักคุณประโยชน์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ทุกคนมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ฯ ให้มากกว่านี้และควรมีการอบรมให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์อย่างทั่วถึง

7) ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรสนับสนุนนโยบายและจัดตั้งคณะทำงานจากส่วนกลางให้มีความเข้มแข็งในการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากร และสามารถติดตามการดำเนินงานของแต่ละวัดได้
2. ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ เพื่อสร้างต้นแบบที่ดีให้เกิดในแต่ละพื้นที่และควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีบุคลากรที่จะมาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการนั้น ควรจะเป็นผู้ที่ได้รับการปลูกฝังและควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีความรู้ความสามารถในการอนุรักษ์ป่าชายเลนและเป็นที่ยอมรับและเจริญศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์
3. สร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ทำหน้าที่ในบทบาทการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของพระสงฆ์ สนับสนุนทั้งทางด้านปัจจัย และโอกาสต่างๆ ในการปฏิบัติหน้าที่และจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์
4. จากผลการวิจัย พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีค่าเฉลี่ยระดับน้อย จากข้อค้นพบนี้ พระสงฆ์นั้นมีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและอำนวยความสะดวกในเรื่องสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถลงไปเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยตรง แต่เน้นการสนับสนุนในทุกด้านมากกว่า ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ของพระสงฆ์ในการดำเนินงานด้านการ

อนุรักษ์ป่าชายเลนคือปัญหาการขาดการจัดกิจกรรมด้านส่งเสริมอนุรักษ์ให้แก่ชุมชนและการดำเนินงานหรือดำเนินกิจกรรมขาดความต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมและขาดกำลังทุนสนับสนุนและขาดการประสานร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนและขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากคณะสงฆ์ และประกอบกับการทำงานต่างของวัดต่างทำขาดความร่วมมือกันในการทำงาน ทำให้การทำงานเชิงอนุรักษ์ไปคนละทิศทางไม่สอดคล้องกัน ตลอดจนขาดบุคลากรที่มีจิตสำนึกคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานและรองรับการปฏิบัติงานในอนาคตเป็นจำนวนมาก

7.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ป่าชายเลน
2. ควรมีการศึกษาป่าชายเลนในพื้นที่อื่นๆ ว่ามีการศึกษาที่แตกต่างกันอย่างไรเพื่อจะได้ทราบถึงความแตกต่างในแต่ละพื้นที่ว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยใดบ้าง และนำมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าชายเลนต่อไป
3. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของพระสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม
4. ควรศึกษาความคาดหวัง จากความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์เพื่อนำมาพัฒนาภาพลักษณ์ที่ดีงามของพระสงฆ์
5. ควรมีการศึกษาเรื่องความร่วมมือระหว่างชุมชนกับองค์กรของพระสงฆ์ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน โทเชมแข็งต่อไป
6. ควรมีการศึกษาถึงทรัพยากรด้านอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลน ประกอบกับการศึกษาทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อให้ได้ประโยชน์ครบทุกด้านของสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

- พระมหาสังเขียร ปญฺญารโ. (2550). “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*. การบริหารจัดการคณะสงฆ์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอวยชัย อินศรีเมือง. (2542). “ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ไทยคดีศึกษา กลุ่มสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มาณี ไชยธีรานุกุลศิริ และคณะ. (2541). “บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาภาคกลางและภาคตะวันออก”. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*. จังหวัดนครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- วีระ เทพภรณ์. (2553). *ป่าชายคลองป่าพี่น้องของป่าชายเลน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยร่มเกล้า.

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมือง. (2559). *สถิติพระภิกษุ-สามเณรและศิษย์วัด* ตั้งแต่ พุทธศักราช 2559. สมุทรสงคราม : สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมือง.

สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนกรมทรัพยากรทางทะเลและธรรมชาติ. (2553). แนวทางการตรวจสอบเอกสารสิทธิในที่ดินป่าชายเลน. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สุขชี คำนวนศิลป์. (2550). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุทยานแห่งชาติไทร่มเย็น อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.

570

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) เมษายน-มิถุนายน 2560

